

ONDERWIJS

GEDENKSCHRIFT VOOR MEJ. J. G. SCHUIRINGA (1887-1975)

LECTOR BIJ HET TANDHEELKUNDIG ONDERWIJS (1920-1957)

Jansje Gretha Schuiringa wordt geboren in Balmahuizen in het jaar 1887 en zij groeit op in haar geboorteplaats op het Groninger platteland in een kapitale boerderij. Haar vader interesseert zich niet alleen voor zijn landerijen, maar ook voor literatuur, tekenen en fotografie. Gelukkig is de moeder in een boerenbedrijf grootgebracht en kan dus haar man vervangen, wanneer hij behoefte heeft zich in zijn andere interesses te verdiepen. De vader is ook zeer vooruitstrevend. Hoe smakelijk kon mej. Schuiringa vertellen over het opwindend evenement dat hij zich een motorfiets aanschafft, een novum in die tijd, en hoe gelukkig zij en haar zusters zijn om op de duo te mogen plaatsnemen om te toeren langs de Groninger dreven, nagestaard door een ieder die zij passeren. Wanneer zij de lagere school te Niehove doorlopen heeft, vraagt haar vader bij de officiële instanties voor zijn dochter toestemming om het onderwijs aan de Hogere Burgerschool te Groningen te mogen volgen. Dan breekt een ander leven voor haar aan. De afstand tot Groningen is te ver om thuis te blijven wonen; haar domicilie wordt de stad. In het weekeinde wordt zij aldaar per rijtuig afgehaald en weer teruggebracht. Zij geniet van deze tochten, waarbij zij zelf soms de leidsels mag overnemen.

Na haar middelbare schoolperiode, waaraan zij later met zoveel plezier terugdenkt, twijfelt zij welke studierichting zij zal kiezen. Aanvankelijk voelt zij veel voor biologie, maar het wordt tandheelkunde. Zij begint haar opleiding in Groningen. In mei 1909 legt zij aldaar met goed gevolg het theoretisch tandheelkundig examen af en dan vervolgt zij verder haar studie in Utrecht. Om aan het studentenleven te kunnen deelnemen wordt zij lid van de U.V.S.V. Op 27 juni 1913 behaalt zij het tandartsdiploma en op 1 oktober 1913 wordt zij aangesteld als assistent voor techniek op de prothetische afdeling bij lector J. J. E. de Vries, terwijl zij daarnaast van 1914 tot 1918 werkzaam is als assistent op de

afdeling orthodontie bij lector Dr. J. A. W. van Loon. In die jaren wordt haar belangstelling gewekt voor de behandeling van kaakverwondingen. Zij bestudeert de literatuur uit de oorlogvoerende landen over de gecombineerde methode van chirurgie en prothetiek. Zij krijgt de gelegenheid de aldus verworven kennis toe te passen in de particuliere praktijk van lector De Vries in Amsterdam. Zij kan niet aanvaarden dat het merendeel van de patiënten met een gespleten gehemelte onbehandeld wordt weggezonden. In haar privé-praktijk neemt zij dergelijke patiënten in behandeling en tracht zij doeltreffende fixaties voor obturatoren te ontwerpen. Zij zet zich volledig en onbaatzuchtig in voor deze groep van gehandicapten.

Wanneer De Vries wegens zijn drukke praktijk te Amsterdam zijn lectoraat meent te moeten neerleggen, wordt mej. Schuiringa bij Koninklijk Besluit van 7 oktober 1918 en van 4 augustus 1919 met het onderwijs in prothetische tandheelkunde belast tot op de dag waarop een nieuw te benoemen lector zijn lessen zal aanvangen. Bij Koninklijk Besluit van 26 augustus 1920 volgt haar benoeming tot lector. De tandheelkundige studentenalmamak spreekt van een benoeming waarnaar 'de tandheelkundige wereld in ons land' al vele jaren heeft uitgezien. Uit deze lange procedure menen wij te moeten opmaken, dat zij niet door alle partijen geaccepteerd werd. De curatoren der rijksuniversiteit nemen uiteindelijk de beslissing ten gunste van haar. Het is te begrijpen dat er veel jaloezie is op deze vrouw, die op 33-jarige leeftijd reeds tot deze hoge positie geroepen wordt. Zij moet zich dus waar maken en zich volkomen inzetten voor haar taak. Zij is ervan overtuigd, dat de toekomstige tandartsen zich de tandtechniek eigen moeten maken opdat zij later in de praktijk de tandtechnicus met kennis van zaken aanwijzingen kunnen geven. Ook wil zij bij hen zorgvuldigheid aankweken in het belang van de patiënten die later aan hen zullen worden toevertrouwd. Dit leidt ertoe dat in het zgn. 'goudjaar' de werkstukken zeer kritisch worden bekeken, zodat een hoog percentage studenten het bewuste jaar moet doubleren. Dit maakt, dat men niet altijd even vriendelijk over haar spreekt. Daarbij komt dat zij door haar zware taak in verband met het steeds groeiende aantal studenten en het gemis aan een vaste staf van wetenschappelijke medewerkers het zo noodzakelijke contact met de studenten niet kan onderhouden. Hierdoor ontstaat onbegrip en er wordt een afstand geschapen tussen studenten en docent. Dit alles is mede te wijten aan gebrek aan medewerking van de overheid, waardoor de docenten overbelast zijn. Hoe zeer zij teleurgesteld is in de overheid, blijkt uit een bijdrage in het *Tijdschrift voor Tandheelkunde* (1927), waarin zij naar aanleiding van de herdenking van het 50-jarig bestaan van het tandheelkundig onderwijs in Nederland verklaart, dat zij er zich in principe mee kan verenigen samen op de afgelegde weg terug te zien, maar dat er voor de lectoren geen redenen zijn, om dit in feeststemming te doen. Dit standpunt wordt noch door de studenten noch door de collegae gewaardeerd. Integendeel, men neemt het haar hoogst kwalijk dat zij niet aan de festiviteiten wil deelnemen. Het interesseert haar niet, zij vindt veel voldoening in haar klinisch werk: het behandelen van patiënten met gehemelte-spleten en chirurgische defecten. Degenen die kritiek op haar

houding hebben, zullen deze positieve kant moeten waarderen.

Intussen houdt zij voordrachten en demonstraties, die in het *Tijdschrift voor Tandheelkunde* worden gepubliceerd. In 1928 verschijnt een artikel van haar over obturatoren in *The Journal of the American Dental Association*. Wanneer in 1932 de arts J. W. A. Tjebbes tot lector in de mondheelkunde benoemd wordt, worden de patiënten met gehemeltepletten, indien mogelijk, chirurgisch behandeld, terwijl voor aanvullende ingewikkelde prothetische behandelingen naar mej. Schuiringa wordt verwezen. Zij zet zich verder volledig in voor de revalidatie van patiënten die na operatie een kaak- of aangezichtsdefect hebben. Er ontstaat een nauwe samenwerking met lector Tjebbes, die in latere jaren bij herhaling in het openbaar getuigt hoezeer hij deze samenwerking waardeert.

Zij isoleert zich niet; door haar lidmaatschap van Natura (de vereniging van lectoren en assistenten van de rijksuniversiteit) maakt zij kennis met stafleden van andere faculteiten. Ook buiten de Universiteit bouwt zij contacten op. Zij is een actief lid van de Vereniging van Vrouwen met Academische Opleiding en bij het 10-jarig bestaan van deze vereniging (1928) maakt zij deel uit van het hoofdbestuur. In 1929 is zij één van de oprichters van de Soroptimist Club Utrecht.

Wanneer de tweede wereldoorlog dreigt wordt er veel van haar energie gevergd. In 1938 geeft zij colleges in het kader van een cursus voor reserve-officier-tandartsen; in 1939 wordt de centrale prothesedienst van het Ministerie van Defensie onder haar klinische leiding in het Tandheelkundig Instituut ondergebracht. Aan deze dienst zijn 12 militaire tandartsen en 18 militaire tandtechnici verbonden. In februari en maart 1940 treedt zij op als docente van de theoretische cursus voor 150 collegae, die door het Roode Kruis tot hulpverlening aan militairen zijn aangewezen. In de Paasvakantie 1940 wordt door haar aan ongeveer 80 tandartsen een praktische cursus in de tandheelkundige chirurgische prothetiek gegeven. In de meidagen van 1940 is zij de aangewezen persoon om belast te worden met de leiding van de afdeling chirurgische prothese in het kaak-chirurgisch centrum dat in het Seminarium Hageveld in Heemstede wordt opgericht. Tijdens de bezetting van ons land geeft zij blijk van grote vaderlandsliefde, terwijl plichtsgetrouwheid ten opzichte van haar taak in het tandheelkundig onderwijs haar doet vooruitzien. Wanneer het moment komt dat zij gelast wordt het Tandheelkundig Instituut aan de Jutfaseweg te verlaten en haar werkzaamheden voort te zetten in het S.A.Z.U. weigert zij dit. Zij wil de inventaris niet aan plundering prijs geven want al is deze niet kostbaar, alles zal waardevol worden omdat niet te verwachten is dat na de bevrijding direct materiaal en instrumenten verkrijgbaar zullen zijn.

Na Dolle Dinsdag meent zij niet te moeten reageren op aan haar verstrekte adviezen door minder betrouwbare elementen in de tandheelkunde om naar het veiliger en meer voedsel biedende Noorden van ons land te migreren. Zij prefereert in Utrecht te blijven met een hongerwinter in zicht, omdat zij begrijpt dat het haar plicht is om na de capitulatie van Duitsland, wanneer zoals te voorzien is het lectorencorps van het tandheelkundig onderwijs zeer besnoeid zal moeten worden, zo spoedig mogelijk haar werkzaamheden te hervat-

ten. Dat zij juist gehandeld heeft, blijkt uit het feit, dat de overheid haar na de 'zuivering' (23 september 1945) aanzoekt voor de functie van waarnemend directeur van het Tandheelkundig Instituut. Vanaf het eerste moment is haar streven er dan op gericht zo spoedig mogelijk het tandheelkundig onderwijs in Utrecht te laten beginnen, opdat de jonge mensen die de koers kwijt geraakt zijn, niet nog langer werkloos en ontmoedigd zullen moeten afwachten en om te voorkomen, dat zij het vertrouwen in de toekomst zullen verliezen, om dan het fatale defaitisme te laten doorzielen in de maatschappij.

L'histoire se répète; men benijdt haar het directoraat zoals men haar in 1920 het lectoraat benijdde. Met het motief dat het niet verantwoord is onder de gegeven omstandigheden in het slecht geoutilleerde gebouw aan de Jutfaseweg het onderwijs te beginnen (het zou de bouw van een nieuw Instituut vertragen) doet men pogingen de studenten te bewegen aan een buitenlandse universiteit te gaan studeren. Het blijkt evenwel dat geen der studenten hierop reageert. De zienswijze van de waarnemend directeur is dus juist geweest. Dankzij haar doorzettingsvermogen, dat gevoed is door medeleven en inzicht in de behoeften van de studenten kan op 26 november 1945 het onderwijs beginnen. Een prestatie waarvoor mej. Schuiringa de dank verdiend heeft van de vele jonge mensen (\pm 500) die op dat moment de tandheelkundige studie kunnen beginnen of voortzetten.

Wanneer op 14 november 1945 door de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen een commissie ingesteld wordt, die ten doel heeft voorstellen in te dienen voor een reorganisatie van de opleiding voor aanstaande tandartsen wordt zij benoemd tot lid van de commissie, die bekend staat als Commissie de Ranitz. Ook naar buiten vertegenwoordigt zij het directoraat. Aan het afscheidsdiner in het Victoria Hotel te Amsterdam ter ere van de docenten van de Ivory Cross Expedition (1946) bedankt zij in een tafelspeech, die aller bewondering afdwingt, de Amerikaanse collegae voor de schenking van instrumenten en studieboeken ten bate van het onderwijs. Tijdens deze cursus biedt zij de deelnemende Zwitserse collegae een teaparty aan, als dank voor de hulp, die van Zwitserse zijde ontvangen is. Wanneer buitenlandse hoogleraren voor het houden van voordrachten naar Utrecht komen is zij een echte gastvrouw. Zij weet op sobere wijze met sandwiches en thee, geserveerd in een smaakvol servies uit eigen dienkamer in het ongezellige gebouw aan de Jutfaseweg, een sfeer te scheppen, die ons tegenover onze weldoeners past.

Zij bezoekt de 21e 'Journées Dentaires de Paris' (1947) en het 'Congrès de la Société Suisse de l'Odontologie' in Luzern (mei 1948). Op verzoek schrijft zij voor het *Mededelingenblad* uitvoerige verslagen over deze wetenschappelijke manifestaties ter oriëntatie van de collegae, die in verband met de hachelijke deviezenpositie van ons land nog niet in de gelegenheid zijn congressen in het buitenland bij te wonen. Inmiddels zijn haar verdiensten ook buiten de tandheelkunde doorgedrongen. Aan het einde van het cursusjaar 1946-1947 wordt bij monde van de President-Curator der Universiteit aan de waarnemend directrice mej. J. G. Schuiringa mededeling gedaan van de Koninklijke onderscheiding (officier in de Orde van Oranje-Nassau) die aan haar is verleend. Dit is de

erkenning door de overheid voor het vele, dat zij in haar 30 dienstjaren voor het tandheelkundig onderwijs en voor de tandheelkunde heeft gedaan. Met deze onderscheiding is zij zeer ingenomen. Het is een compensatie voor de teleurstelling na haar juist gedane ontdekking, dat zij zich vergist heeft in enkelen van haar naaste medewerkers, die buiten haar om besluiten nemen, waar zij het niet mee eens is. Heeft zij dit verdiend, zij die na de bevrijding van ons land door plichtsbef, scherpzinnigheid en doorzettingsvermogen ten behoeve van het onderwijs eerbied en waardering afdwingt van ieder, die met haar in aanraking komt?

Bij de studenten heeft zij een heel ander imago gekregen dan voor de oorlog. Zij is als waarnemend directeur voor iedereen bereikbaar die haar nodig heeft; daardoor geniet zij de achting van de studenten. En hoewel zij meent, dat de tandheelkundige student lid behoort te zijn van een algemene studentenvereniging, bezoekt zij toch de feestavonden van de T.S.V. John Tomes. Na het eerder genoemde incident wordt zij terecht weer voorzichtiger in haar toenadering tot anderen.

Op 22 juni 1948 komt een einde aan de waarneming van het directoraat. Bij K.B. van 15 juni 1949 wordt haar leeropdracht bij het tandheelkundig onderwijs gewijzigd; deze omvat voortaan het onderwijs in de tandheelkundige chirurgische prothetiek; als hoofd van die afdeling krijgt zij de persoonlijke titel van lector. Dit bericht overvalt haar vroegere en huidige medewerkers. Menig collega in binnen- en buitenland vraagt zich af of dit genoeg waardering is voor de vrouw, die de grondlegger genoemd kan worden van de maxillo-faciale prothetiek. Zij houdt voordrachten in België (1948 en 1949) en in Frankrijk (1951), die gepubliceerd worden in *le Journal Dentaire Belge*, in *Revue Belge de Stomatologie* en in *Revue de Stomatologie*. In België doen de collegae moeite een gasthoogleraarschap voor haar te verkrijgen. Zij zijn zeer teleurgesteld, wanneer hun wens uiteindelijk niet verwezenlijkt kan worden.

Het pleit voor haar doorzettingsvermogen, dat zij zich ondanks alles volkomen geeft aan haar nieuwe opdracht. Zij vecht voor haar afdeling op een manier zoals wij dat al van haar gewend waren, fel en in stijlvolle zinnen op schrift of tijdens discussie.

Zij is trots op de oogst: één college per week, een speciale cursus voor de 5de- en 6de-jaars studenten in groepen en een verplicht tentamen in het kader van het D II. Daarnaast geeft het behandelen van patiënten met kaak- en aangezichtsdefecten veel voldoening. Haar afdeling bloeit. De Universiteitsdag is telkenjare een spectaculaire show van gebitsmodellen, kaak- en aangezichtsprothesen en fotografisch materiaal van al hetgeen zij tijdens haar lange loopbaan verzameld heeft over patiënten die door haar of onder haar leiding behandeld zijn. Daarbij komt, dat zij zich gesteund weet door een toegewijde en vertrouwde staf, die begrijpt, dat iemand die zoveel in haar leven heeft meegemaakt, zich niet altijd kan opvijzelen tot een plezierig humeur. Dit alles maakt dat de periode 1949-1957 de mooiste van haar leven genoemd mag worden. De prettige sfeer op de afdeling culmineert in het jaarlijkse uitstapje, waarvan zij bijzonder geniet. Jaren later kan zij nog enthousiast vertellen over het bezoek aan het vogelpark Avifauna. Begrijpelijk, haar

hobby was destijds het verzorgen van vogeltjes in de eigen volière.

Halverwege haar chirurgisch-prothetische periode valt haar 40-jarig tandartsjubileum (1953). Oud-assistenten en assistenten bieden haar een diner aan. Hoe gelukkig moet zij zich die avond gevoeld hebben temidden van hen die haar genegen zijn en haar waarderen. Tegenover de enkeling die zich zelf uitgenodigd heeft om met een toespraak zijn geweten te sussen is zij vergevensgezind; het bewijst dat tenminste iemand zijn vroegere gedrag tegenover haar tracht goed te maken. Zullen er meer volgen? Is dit een voorteken voor een herwaardering? Bewogen is zij wanneer haar door collegae, door diverse instellingen en door de ziekenfondsen als geschenk wordt aangeboden de stichting van een J.G.-Schuiringafonds dat o.m. ten doel heeft: het bevorderen van de wetenschappelijke arbeid en de studie op het gebied der kaakchirurgische prothetiek.

Vier jaar later (op 26 juni 1957) neemt zij officieel afscheid in de directeurskamer van het Tandheelkundig Instituut aan de Jutfaseweg; het afscheid heeft volgens haar wens een zeer eenvoudig karakter. Zij wordt dan o.m. toegesproken door een vertegenwoordiger van het college van Curatoren, die haar daarna in een privé-gesprek meent te moeten zeggen, dat het hem spijt dat Curatoren onkundig zijn geweest van hetgeen zij allemaal gepresteerd heeft. Was dit beleefdheid of was dit realiteit? In ieder geval is het bij mej. Schuiringa overgekomen als realiteit en het gevolg is geweest, dat ze sindsdien ontmoetingen met tandheelkundige docenten vermijdt en niet meer bij plechtigheden in het Universiteitsgebouw verschijnt. Hoezeer deze uitspraak haar getroffen heeft, blijkt uit het feit, dat zij er in latere jaren herhaaldelijk op terugkomt. Zij bezoekt nog wel bijeenkomsten waar zij haar vroegere leerlingen kan ontmoeten, te weten de wetenschappelijke vergaderingen van de Nederlandse Vereniging van Tandartsen. Het is opvallend dat vele collegae behoefte gevoelen haar bij die gelegenheid de hand te drukken en een gesprek met haar te voeren. Dit moet haar veel voldoening gegeven hebben. Langzamerhand worden haar krachten minder en is zij aan huis gebonden. Ondanks deze zwakke gezondheid heeft zij gelukkig nog kunnen genieten van de tea ten huize Molenaar, die haar op 27 juni 1973 is aangeboden door het bestuur van het J.G.-Schuiringafonds ter ere van haar 60-jarig tandartsjubileum. Behalve de bestuursleden zijn hierbij slechts enkele intimi aanwezig, omdat een groter gezelschap te vermoeiend zou zijn. Nadien wordt zij steeds hulpbehoevender, maar haar belangstelling voor het tandheelkundig onderwijs blijft. Haar krachten laten haar helaas niet toe om op 13 mei 1975 bij de officiële opening van het nieuwe Tandheelkundig Instituut in de Uithof aanwezig te zijn. Bij het beschouwen van de foto van het gebouw, die wij haar bij die gelegenheid aanbieden, is zij ontroerd.

Herinneringen komen boven uit de tijd, dat zij zo vaak vergeefs een pleidooi gehouden heeft voor verbouwing van het semi-permanente gebouw aan de Jutfaseweg, dat in 1929 betrokken werd.

Op 1 augustus 1975 slaapt zij rustig in en wordt in stilte begraven in haar geboortestreek. Een onbaatzuchtig, werkzaam en veelbewogen leven, ingezet voor het tandheelkundig onderwijs en voor de gehandicapte mens, is beëindigd.

Voor de toekomstige generatie laat zij een unieke en waardevolle verzameling na van interessante behandelingsmogelijkheden in haar vakgebied.

Dankbaar gedenken wij haar, zij ruste in vrede.

Utrecht, november 1975.

M. de Boer

VERENIGINGSVERSLAGEN EN MEDEDELINGEN

HET IVOREN KRUIS

Jaarverslag 1974

Ook dit jaarverslag vermeldt weer een aantal wetenswaardigheden die wij de lezer niet willen onthouden. Interventie van de minister van CRM bij de Reclameraad leidde ertoe dat, hoewel een algeheel verbod van etherreclame voor suikerhoudend snoep niet opportuun werd geacht, deze toch vóór 19.55 uur achterwege zou moeten blijven en dat kinderen zowel wat betreft beeld als geluid uit deze spots geweerd zouden worden. Buiten medeweten van de tandheekunde heeft de Reclameraad verder besloten een gestyleerd tandenborsteltje in het beeld te tonen, ofschoon het effect hiervan voor gerechte twijfel vatbaar geacht mag worden. Een poging van 'Het Ivoren Kruis' om de Reclameraad te bewegen beperkingen op te leggen aan de reclame voor suikerhoudend broodbeleg en frisdranken had niet het gewenste resultaat.

Ondanks de gunstige rapporten van de Gezondheidsraad en de Wereldgezondheidsorganisatie moest de meest heilzame vorm van massale preventie de drinkwaterfluoridering enige betreurenswaardige tegenslagen incasseren door de stopzetting ervan bij sommige drinkwaterbedrijven. De spoedige aanneming van het wetsontwerp

ter verkrijging van de vereiste wettelijke grondslag voor de drinkwaterfluoridering wordt daarom met nadruk bepleit.

Met voldoening kan ook voor het afgelopen jaar een stijging in het ledenbestand worden vastgesteld: 2893 leden waaronder 2489 tandartsen. De ere-voorzitster mevrouw M. Muntendam-Isebree Moens vierde op 9 december 1974 haar 70-jarig tandartsjubileum in goede gezondheid en als altijd actief en vol belangstelling voor de vereniging.

Ten aanzien van de voorlichtingsactiviteiten betekende het jaar 1974 weer een nieuw hoogtepunt in de 65-jarige geschiedenis van de vereniging. De stijgende onkosten met name de papierprijzen konden worden opgevangen met de verhoogde subsidie van het Praeventiefonds tot het bedrag van f 100.000,—. Hoewel het merendeel van het voorlichtingsmateriaal door tandartsen wordt aangevraagd, blijkt ook dat in toenemende mate mondhygiënist en speciale voorlichtsters der schooltandverzorgingsdiensten de weg naar 'Het Ivoren Kruis' weten te vinden.

Voorts had de vereniging bemoeienis met het voorlichtingsproject voor mondhygiënist, met de samenstelling van nieuw voorlichtingsmateriaal voor het onderwijs en tevens voor de Sectie T.M.Z. van de Maatschappij. De zo gewenste coördinatie van de regionale en plaatselijke activiteiten op het gebied van de tandheekundige gezondheidsvoorlichting ondervond nog niet de beoogde eensgezinde samenwerking van de betrokken instanties voor de praktische uitvoering.

B I N N E N L A N D

MINISTERIE VAN VOLKSGEZONDHEID EN MILIEUHYGIËNE

Uitvoering van bepalingen Mondhygiënistbesluit

De Staatssecretaris van Volksgezondheid en Milieuhygiëne heeft het model van het bewijs van bevoegdheid van Mondhygiënist, indien dit wordt uitgereikt door een examencommissie, bekend gemaakt. Daarop staat tevens de belofte vermeld, welke de geëxamineerde in handen van de voorzitter van de examencommissie dient af te leggen: 'Ik beloof, dat ik geheim zal houden al hetgeen mij in de uitoefening van het beroep van mondhygiënist als geheim is toevertrouwd of wat daarbij als geheim te mijner kennis is gekomen of waarvan ik het vertrouwelijk karakter moet begrijpen'.

VOORLICHTINGSBUREAU VOOR DE VOEDING

Brochure 'Kopen en Koken'

Het Voorlichtingsbureau voor de Voeding heeft een nieuwe, volledige brochure uitgegeven voor hen die zoeken naar mogelijkheden om te bezuinigen op het voedingsbudget. In deze - 39 pagina's tellende - brochure (nr. 111) getiteld 'Kopen en Koken', wordt aandacht besteed aan warenkennis en voedingsleer, terwijl bovendien tips en recepten voor goedkope menu's worden gegeven. Andere onderwerpen die aan de orde worden gesteld zijn o.a.: zuinig omgaan met energie en vergoedingen voor dure diëtvoeding. Het boekje is geschikt voor iedereen die een huishouding voert, maar ook voor hen die werkzaam zijn op sociaal-maatschappelijk terrein. Deze praktische brochure, die slechts f 1,— kost (excl. portokosten) is te bestellen bij het Voorlichtingsbureau voor de Voeding, Laan Copes van Cattenburch 44 te 's-Gravenhage.

Het herkenningsteken van de mondhygiënist heeft de vorm van een draagspeld overeenkomstig het model als op de afbeelding getoond. De doorsnede bedraagt 2,5 cm, en het is uitgevoerd in lila op een zilveren ondergrond.